

CALENDARI INTERRELIGIÓS 2008 - 2009

ECOLOGIA I ESPIRITUALITAT

La consciència ecològica de les religions

Des del seu origen, la humanitat ha experimentat la seva estreta dependència respecte dels elements naturals, indispensables per a la seva existència, una dimensió que tenen en compte totes les tradicions religioses en la seva visió del món, de l'ésser humà i de les seves relacions amb la natura. Algunes tradicions han divinitzat les potències naturals, mentre que d'altres han rebutjat aquesta divinització perquè l'han considerat una forma d'idolatria. Totes, però, porten ensenyaments relatius a la responsabilitat dels éssers humans amb vista a la preservació d'aquest preciós entorn natural.

Un món sacralitzat

Per a les primeres religions de la humanitat, la natura estava constituïda per un conjunt de forces que hom conciliava a través dels ritus adequats. El xamanisme i l'animisme practicats pels anomenats «primers pobles» tenen les seves arrels en aquesta concepció d'una natura on tots els elements (animals, vegetals, minerals) tenen el mateix valor i poden ser la manifestació d'un esperit (d'un animal o d'un avantpassat).

En aquest marc, l'ésser humà és un element entre d'altres, visibles o invisibles, d'un món sacralitzat del qual ha de respectar l'harmonia.

Una naturalesa divinitzada

La major part de les religions politeïstes han deïficat les potències que animen el món. Així, han aparegut divinitats superiors que dirigeixen els grans cicles de la natura, les deesses de la fecunditat, els déus de la virilitat o, també, les divinitats astrals (deesses lunars i déus solars). Aquests déus i deesses sovint s'han associat amb espais naturals (fonts, rius, coves, muntanyes), tal com demostren nombroses mitologies. En són exemples l'Olimp dels déus de la Grècia antiga, el Ganges, riu sagrat dels hindús, i també el mont Fuji, venerat pels xintoïstes i els budistes japonesos.

L'obra d'un Déu creador

En el món jerarquitzat de les religions politeïstes, el panteó diví és part integrant d'una natura sobre la qual regna adoptant de vegades la forma d'una cort reial. Les religions monoteïstes (judaisme, cristianisme i islam, principalment) plantegen una concepció diferent: la concepció d'un déu creador. Un déu únic i no creat, exterior al món sense estar-ne, però, del tot separat, ja que continua manifestant-s'hi per tal de completar la seva creació. A més, aquest déu

creador ha concedit un lloc privilegiat a una de les seves criatures, l'ésser humà, al qual ha confiat la gestió de la naturalesa associant-lo a la seva obra creadora.

Una naturalesa dessacralitzada

Aquesta concepció del paper de la humanitat respecte de la creació a l'Occident cristià va anar derivant, per la seva progressiva reinterpretació, cap al domini de l'home sobre la naturalesa. Els éssers humans es van deixar de considerar com una part solidària d'una naturalesa de la qual depenen per considerar-se'n «amos i posseïdors», segons l'expressió, també mal interpretada, de Descartes. Occident ha dessacralitzat la natura, penetrant en part el secret de les seves lleis i permetent a les societats humanes quedar alliberades de molts dels seus constrenyiments. Amb tot, aquest desencantament del món, unit al desenvolupament científic i tècnic, també ha obert la porta al mite del progrés i d'un creixement sense límits.

El patrimoni verd de les religions

Aquest mite modern, que avui dia es pot qualificar de mite global, és posat en qüestió per la crisi ecològica que amenaça el futur de la Terra i de la humanitat. Aquesta presa de consciència ha suscitat un redescobriments de l'ensenyament de les tradicions religioses relatiu al lloc que ocupa i al paper que juga l'ésser humà en la natura. A Occident s'està reconsiderant l'aportació de les primeres religions (xamanisme, animisme, etc.) i la de les tradicions religioses de l'Àsia (confucianisme, taoisme, hinduisme i també el budisme). Tant si conceben la naturalesa com l'obra d'un déu creador com la manifestació d'un principi primordial, tant si la sacralitzen com si no, totes les tradicions religioses recorden a l'ésser humà que no n'és l'amo totpoderós, sinó un dels elements, solidari de tots els altres.

I totes les tradicions el prevenen contra els desordres que amenacen l'equilibri d'un món que deu al Cel, als esperits o al Déu creador, tot i que també als seus semblants.

Màscara ameríndia que representa la Lluna

(cultura haida, illes de la Reina Carlota, de la costa nord-oest americana). Entre els haides, les màscares s'utilitzen en el curs de danses rituals per entrar en relació amb el món dels esperits.

El Gitenga, màscara del poble dels pende que representa el Sol (Àfrica equatorial, República Democràtica del Congo). El Gitenga és «l'avi» de les màscares relacionades amb els esperits del món invisible que acompanyen els ritus d'iniciació dels adolescents.

lakshi, deessa de la fertilitat del panteó hindú (estàtua originària del Rajasthan, Índia). Les iakshi, protectores de la natura, són divinitats menors, vinculades al món vegetal. També hi ha representacions d'aquesta deessa a l'entrada dels temples budistes.

Estàtua de Pele, deessa hawaiana del foc que residia al cràter del volcà Kilanea (Hawaii, segles XVII i XVIII). A les cultures de la Polinèsia, els déus tribals i familiars són forces de la naturalesa o avantpassats divinitzats.

Màscara asteca de Tlaloc, déu de la pluja i de la tempesta (Mèxic, segle XV). Els asteques, com els maies, van divinitzar la majoria dels elements de la natura.

Aquestes múltiples divinitats garanteixen el funcionament del món.

Bust de Cíbele, deessa frígia de la fertilitat que personifica la natura (Grècia, segle IV a. de la n. e.). Cíbele, el culte a la qual va estar molt estès a tot el món grecoromà, és l'hereva de les deesses orientals de la fecunditat.

TRADICIONS XINESES

La natura, allò que és per si sol

A la Xina, la natura és immensa, i el lloc que ocupa en el cor dels xinesos és encara més gran. El seu mateix nom 自然 *zì rán*, —literalment ‘allò que és per si sol’— explica que sigui el referent absolut d’aquesta civilització sedentària i agrícola, instal·lada des de sempre a la mateixa terra.

Prenent com a model la contínua alternança de les estacions, els xinesos han desenvolupat el yin i yang, la dialèctica fundadora de la seva manera de pensar. Els confucians s’han basat en l’agençament entre el cel (que és alt) i la Terra (que és extensa). Han elaborat una concepció de les relacions socials alhora jerarquitzada i harmoniosa, que vincula per deures recíprocs els inferiors (que han de ser lleials i receptius com la Terra) i els superiors (que han de ser lluminosos i sincers com el cel).

Els taoistes, més preocupats per la serenitat del cor que per l’èxit en la societat, han buscat —en l’abundància vivificadora de les manifestacions naturals— els secrets de les arts de la salut (acupuntura, tai-txi-txuan, txi-kung, etc.). A més, buscant imitar el funcionament de la naturalesa (que han anomenat Dao/Tao), han trobat el camí per inserir-se en aquest viure universal que ultrapassa els humans, els nodreix i els engloba.

A diferència de les tradicions religioses que concedeixen a l’ésser humà un lloc a banda en la natura, la civilització xinesa li reconeix sobretot una dignitat i una responsabilitat específiques, resumides per François Cheng en les paraules següents: «Participar en tercer lloc en l’obra del cel i de la Terra.»

Huang Shan, la Muntanya Groga, Xina (província d’Anhui).

Al sud-oest de Xangai, a la riba del riu Groc, Huang Shan és una obra mestra de la naturalesa en la qual s’hi reconeix l’ànima xinesa. En aquest indret màgic, els pins centenaris s’arrapinyen a la roca mateix dels pics vertiginosos que despunten enmig d’un oceà de bromes; generacions de pintors i de poetes hi han sentit l’aliança profunda entre cultura i natura a la qual els cridava el cor.

«L’ésser humà pren com a model la Terra. La Terra pren com a model el cel. El cel pren a model el Dao. El Dao pren com a model la natura.»

Lao Zi, *Dao De Jing*, capítol 25

DHARMA HINDÚ

Intimitat entre l'humà i la natura

Les divinitats més antigues de l'Índia es manifesten a través del cosmos i dels elements: Varuna, el déu sobirà, anima el cel estrellat; Agni, el déu-foc, exerceix de patró de tots els sacrificis. En el curs dels segles s'ha desenvolupat un gran nombre de cultes que honoren diversos aspectes de la natura —rius, arbres, muntanyes o coves— i en fan destinacions de pelegrinatge. La Terra s'identifica amb el cos de la gran deessa i l'univers, amb Vixnu, que en manté l'equilibri.

Els cims de la serralada de l'Himàlaia constitueixen els punts d'unió entre el més enllà i el més ençà.

L'hinduisme afirma el lligam entre l'ésser humà i l'univers, els concep com una mateixa identitat estructural: el món és un «gran cos», i el cos humà, un món minúscul. Les energies còsmiques animen els òrgans i les funcions de cada ésser viu i la medicina ayurvèdica poua en la font d'aquestes energies per restablir la salut física i espiritual. Els grans ascetes no han tingut por de viure a les jungles espesses, en coves profundes i en ribes de rius solitàries per lliurar-se a una meditació intensa que els condueix a la unió fusional amb la natura i, més enllà, amb l'U suprem.

Avui dia, en una Índia oberta a la modernitat, les veus de les grans tradicions de saviesa continuen fent-se sentir, en nom de la no-violència, contra la destrucció dels equilibris naturals. Tot hindú fervent espera que, després de la cremació ritual, les seves cendres s'uneixin al flux del Ganges, en un darrer gest simbòlic de retorn a la unitat original.

El poble de Gangotri, a la serralada de l'Himàlaia, és un dels indrets més sagrats de l'Índia: el Ganges neix de la glacera que el domina. Acull nombrosos ascetes xivaïtes, devots del «Senyor del Kailash» que hi fan estada.

Aquest renunciant, vestit de taronja i pentinat amb monyo segons el costum xivaïta, porta a terme una puja, el ritual d'adoració, davant d'un petit lingam, símbol del seu déu. La vida austera que porta el posa en contacte directe amb aquesta natura grandiosa: n'espera l'alliberament definitiu del cicle de les reencarnacions.

«La Terra, que comprèn el mar, el riu i altres corrents d'aigua, on hi ha l'aliment i camps de blat, on viu tot el que respira i es mou, que Ella ens doni el millor de la seva collita!

La Terra, on les aigües comunes a tots, [...] s'escolen dia i nit sens falta, que Ella ens aboqui rius de llet!»

Himne a la terra extret de l'*Atharva-veda*

ESGLÉSIA CATÒLICA

L'univers, creació de Déu

Com per als jueus, els musulmans i altres cristians, l'univers és, per als catòlics —inclosos els vells catòlics—, l'obra d'un déu transcendent. En aquesta «creació», l'ésser humà ocupa un lloc particular: és el gestor d'un bé que no li pertany i del qual n'és responsable davant Déu. I és que la vocació de l'ésser humà també és participar en la realització d'una creació inacabada. Convé, per tant, respectar-la i tenir-ne cura com si es tractés d'un jardí, per tal de fer-la a mans de les generacions venidores sense malmetements, i també per tal d'honorar l'aliança amb Déu creador tot fent fructificar els seus béns en benefici de tots els éssers humans. D'aquesta relació harmoniosa entre l'ésser humà i el seu entorn i el seu creador, hi ha hagut dos sants que n'han estat precursors: es tracta d'Hildegarda de Bingen (1098-1179), adepta d'una medicina natural associada a una «teologia còsmica», i Francesc d'Assís (1182-1226), predicador d'un retorn a la pobresa evangèlica i al respecte de totes les criatures. Joan Pau II, que va ser un sant pare molt sensible als problemes del medi ambient, va nomenar Francesc d'Assís el sant patró dels ecologistes. Des del seu pontificat, els catòlics estan cada vegada més compromesos, juntament amb els altres cristians, amb accions per la pau i la salvaguarda de la creació. Un gran nombre de monestirs catòlics, dedicats a la meditació i a la contemplació de les meravelles de la naturalesa, acullen les persones desitjoses de retrobar les seves arrels naturals i el seu equilibri espiritual.

Desenes de milers de catòlics, sovint descalços, puguen la muntanya de Croagh Patrick, l'últim diumenge de juliol, dia de pelegrinatge anual (Irlanda).

Aquest pelegrinatge popular es practica des de fa centenars d'anys. Comemora el dejuni que sant Patrici, evangelitzador i sant patró del país, va fer l'any 441 durant 40 dies al cim d'aquesta muntanya abans de bastir-hi una església.

«Lloat sigues, Senyor, amb totes les criatures, i especialment el nostre germà sol, que és dia i per ell ens il·lumines [...]. Lloat sigues, Senyor, pel germà vent; i per l'aire, l'ennuolat i el serè, [...] per la germana aigua que és útil, humil i preciosa i casta [...] per la germana nostra mare la Terra, que ens sosté i governa...»

«Càntic de les criatures», Sant Francesc d'Assís (1225)

COMUNITAT MUSULMANA

La natura, signe de Déu

Com els jueus i els cristians, els musulmans —sunnites i xiïtes— creuen en un déu transcendent, creador de l'univers visible i invisible.

Per a l'islam Déu ha posat tota la Creació al servei de l'ésser humà, que actua com a califa seu a la terra. Tots els elements d'aquesta creació són signes —*ayat*— del Creador, com ho són cadascun dels versets de l'Alcorà. El cosmos sencer és, doncs, l'expressió mateixa de la Paraula de Déu. Aquesta visió còsmica de l'Alcorà confereix una Revelació de la dimensió sagrada al Cel, a la Terra i a totes les criatures. L'islam posa l'accent en la dinàmica d'una creació divina constant (*jalq al-jadîd*) que, contràriament a la visió cristiana, no es concep que estigui corrompuda per un pecat original. Tanmateix, si bé l'acompliment final de la creació només pertany a Déu, l'ésser humà té la responsabilitat de preservar-ne l'equilibri i ha de retre comptes al Creador de la seva gestió de la naturalesa. Segons aquesta perspectiva, nombrosos passatges de l'Alcorà conviden els creients a fer ús dels béns comuns de la Creació amb mesura, atès que Déu preconitza el bon tracte a totes les coses i condemna els excessos i la usura (*riba*). L'islam ensenya i educa, des de les seves fonts principals —l'Alcorà i la tradició profètica—, sobre la nostra gran responsabilitat amb l'entorn i el medi ambient. Actualment al si de les grans empreses del món musulmà existeixen comitès que incorporen criteris ambientals a les seves cartes ètiques.

Vestits amb el tradicional vestit de dues peces de roba blanca, un grup de musulmans es recullen al cim del turó de la Misericòrdia (Djebel er-Rahma), situat a uns 20 km de la Meca (Aràbia Saudita).

Els musulmans s'esforcen per fer, almenys un cop a la vida, el gran pelegrinatge a la Meca. Per a aquest retorn als orígens, als «llocs sants» de l'islam, el creient es presenta amb el despreniment i la humilitat de la criatura davant del seu creador.

«Tota la Terra ha estat creada com un lloc d'adoració.»

Hadís del profeta Muhàmmad que referencia al-Boukhari

«Ell va fer sortir uns bons jardins [...].

Mengeu-ne els fruits, si tenen fruits,

i el dia de la collita, doneu l'almoina zakà deguda.

No exagereu, car Déu no estima els immoderats!»

Sura 6, «Els ramats», verset 141

«Com Nós hem fet tota la terra i l'hem estesa!

Hi hem posat muntanyes fermes, amb els cims alts!

Nós hem fet créixer sobre la terra espècies bones i variades, excel·lents! Perquè siguin vistes i siguin sempre

recordatori, per als Meus servidors i adoradors, que tornen

a Mi, ben penedits! »

Sura 50, «Qaf», versets 7-8

TRADICIÓ JAPONESA

El país dels déus creat per als humans

El poble del Japó està profundament lligat a la natura i a les seves forces, ja que està regularment exposat a catàstrofes provocades per tifons i terratrèmols. Segons la tradició, el país va ser creat pels déus —*kami*— de la mitologia ancestral, de tal manera que les tres quartes parts del territori estan ocupades per muntanyes i només hi ha superpoblació a les planes.

El xinto, la religió indígena dels esperits, els avantpassats i la natura, identifica un gran nombre d'indrets naturals com a espais ocupats pels déus, amb els quals hom manté relacions de bon veïnatge a través de l'observança de diversos ritus de purificació (*haraï*).

Aquesta proximitat essencial de la natura es combina amb la noció budista de la impermanència universal. La conjunció d'aquests dos factors ha creat una estètica fàcilment reconeixedora per raó del seu sentit de l'harmonia i de l'efímer, que s'expressa no només en les arts i la literatura, sinó també a través de diferents «vies», principalment la del te (*sadô*) i la de les flors (*kadô* o *ikebana*).

Les normes de vida responen a una moral humanista que empeny a regular relacions harmonioses en el si de la societat, segons una concepció influïda pel confucianisme. Amb tot, els efectes nefastos de la industrialització desenfrenada dels temps moderns obliguen el Japó a cercar un equilibri, difícil d'assolir, entre les exigències econòmiques i la continuació d'una tradició secular que es manté viva tenaçment.

Les «Roques del marit i la muller» (*Meoto Iwa*), a la badia de Futami, a prop del santuari xinto d'Ise, encarnen la parella divina d'Izanagi i la seva germana Izanami, que van procrear les illes del Japó.

Les dues roques (de 9 m i 3,6 m, respectivament) estan unides per una corda de palla d'arròs (*shime-nawa*) que pesa més d'una tona i que es canvia tres cops l'any. Constitueixen l'entrada consagrada del santuari marí d'Okitama. Aquest indret és un lloc de pelegrinatge de molt renom al qual acudeixen parelles i enamorats.

«Que els augustos cors de les divinitats supremes,
amb la seva clarividència, consentin a rebre tranquil
-lament aquestes ofrenes, en prou quantitat,
aquestes ofrenes pacífiques! Que no siguin violentes
ni malvolents! Que vagin a residir a les terres
pures i vastes dels rius i de les muntanyes, i que siguin
divinament calmades! Així presentarem humilment
les nostres lloances!»

Pregàries del ritual xinto

POBLE JUEU

Responsables de la Creació

La relació del judaisme amb la natura té la seva arrel al Gènesi, el primer llibre de la Torà, la Bíblia hebraica.

Al Gènesi es confia a l'ésser humà que tingui cura de la Creació, obra de Déu. Per al judaisme, la creació divina no té lloc d'una vegada per totes. És perfectible i la natura no ha de ser sacralitzada perquè es correria el risc d'idolatriar-la totalment o parcialment.

Pel fet de gestionar la creació, l'ésser humà s'associa amb Déu segons el Talmud, el recull de comentaris de la Bíblia hebraica. La persistència de l'acte creador diví depèn efectivament del respecte dels termes de l'Aliança que Déu va establir amb Adam i reafirma amb Abraham i els seus descendents. I és que qualsevol dany greu infringit a algun dels seus elements pot posar en perill l'equilibri de la creació sencera.

La responsabilitat de l'ésser humà envers la naturalesa és un dels temes principals de la Torà. Es tradueix en un gran nombre de normes de l'*halacà*, la llei jueva. Per exemple, el sàbat també és un dia de repòs per als animals envers els quals està prohibit exercir cap mena de crueltat. Un de cada set anys (any sabàtic) i cada 49 anys (jubileu), la terra s'ha de deixar en guaret. La naturalesa encara ocupa un lloc important en la majoria de festes jueves, com la festa de *Tu Bi-xevat* (vegeu la fotografia). En el curs de la història, grans pensadors del judaisme han perpetuat l'ètica jueva de la natura, com Maimònides a l'edat mitjana, per al qual «no és permès causar-li mal encara que hom tingui la intenció de reparar-lo».

Amb l'ajuda d'una jove palestina, una jove israeliana planta una olivera en ocasió de la festa jueva de *Tu Bi-xevat* a Walaja (sud de Jerusalem, territori palestí).

Aquesta festa jueva, que es remunta més de 2.000 anys enrere, celebra el final de l'hivern i la renovació de la natura. Amb motiu d'aquesta festa, a Israel hi ha el costum de plantar milers d'arbres joves, destinats a fer recular el desert i a marcar l'estret lligam existent entre l'ésser humà i el seu entorn.

«Quan el Sant, Beneït sigui, va crear l'home, li va fer fer la volta al jardí de l'Edèn i li va fer l'advertiment següent: "Mira les meves obres, mira la seva bellesa, la seva perfecció. Tot el que he creat, ho he creat per a tu. Guarda't de fer malbé o de destruir el meu món, ja que si el deteriores, no hi haurà ningú per reparar-lo després de tu."»

Talmud, tractat Kohélet-Raba

« Al-leluia! Lloeu el Senyor des del cel, lloeu-lo en les altures [...] lloeu-lo, sol i lluna, lloeu-lo, estrelles lluminoses; lloeu-lo, cel del cel i aigües de sobre el cel. Que tots lloïn el nom del Senyor: a una ordre d'ell, tots foren creats. Els donà solidesa perpètua, els imposà lleis que no traspassaran. »

Salm 148,1-6

FE BAHAI

L'èsser humà, solidari de la creació

Els textos bahais consideren la natura com una emanació de la voluntat divina i un mirall de les qualitats i atributs de Déu. L'actitud de respecte profund es reforça per les riques referències metafòriques al món natural teixides al llarg dels escrits bahais.

La humanitat és la fideïcomissària o la protectora de la naturalesa.

La qüestió de la interdependència de la persona i de la naturalesa és essencial: l'èsser humà és orgànic amb el món. La seva vida interior modela l'entorn i ell mateix està profundament afectat per aquest entorn. L'un actua sobre l'altre i tot canvi permanent en la vida de l'èsser humà és el resultat d'aquestes reaccions mútues. Els processos evolutius s'afirmen explícitament en els escrits bahais: tots els éssers, ja siguin grans o petits, van ser creats perfectes i complets des del començament, però les seves potencialitats de perfecció floreixen en ells progressivament, creixen i es desenvolupen gradualment, fins a assolir l'estat de perfecció. Donada la unitat fonamental de la ciència i la religió —la interconnexió dels regnes material i espiritual—, no és sorprenent que es lloïn els esforços científics. No obstant això, l'exercici de la facultat de la investigació ha de guiar-se per principis espirituals, especialment la moderació i la humilitat. Convençut que la conservació i la protecció del medi s'han d'abordar des d'una perspectiva individual i del conjunt de la societat, el Centre Mundial Bahai demana als governs una cooperació internacional amb l'objectiu d'adoptar mesures encaminades a preservar l'equilibri ecològic.

Seguint la línia dels ensenyaments de Bahauallah —«Sigueu les encarnacions de la justícia i de l'equitat entre tota la Creació» (Kitab-i-Aqdas, 187)—, les comunitats bahais es comprometen, a través de l'educació i l'acció, en programes a favor de la protecció del medi i del desenvolupament sostenible.

Jardins que envolten els llocs sants i el Centre Mundial Bahai, situat al mont Carmel, a Haifa (Israel).

Aquests jardins, que estan formats per una successió de 19 terrasses, s'integren en la flora natural i donen valor al panorama que els envolta, tot constituint una petita reserva natural, de la qual habitualment en tenen cura els joves que ofereixen un any de servei voluntari. Els llocs sants i les cases d'adoració bahais estan envoltats de jardins d'una gran bellesa i tranquil·litat que inciten al respecte de la natura i a la renovació espiritual.

«La naturalesa, en la seva essència, és l'encarnació del meu Nom, l'Afaçonador, el Creador. Les seves manifestacions són diversificades per diferents raons i, en aquesta diversitat, els homes clarividents hi poden veure signes. La natura és la voluntat de Déu, és la seva expressió dins del món contingent i a través d'aquest. És una llei de la Providència promulgada per l'Ordenador, el Molt Savi.»

Les Taules de Bahauallah, revelades després del Kitab-i-Aqdas
(*El llibre més sagrat*)

ESGLÉSIES SORGIDES DE LA REFORMA

La salvaguarda de la Creació

A la Bíblia, els dos primers capítols del Gènesi fonamenten la concepció protestant d'una creació de la qual Déu és l'únic sobirà. En solidaritat amb les altres criatures, l'ésser humà forma part d'una naturalesa que no és pas sagrada, atès que porta les marques de la violència i del pecat. Ell és l'intendent d'aquesta natura i el col·laborador del creador per raó de l'aliança de Déu amb tota la seva creació.

Pel fet d'haver «estat creat a imatge de Déu», l'ésser humà és responsable del món seguint Crist, fins al dia en què arribi, seguint el pla diví, una creació renovada. Els humans estan cridats a tenir amb la Creació, que és do de la gràcia d'un déu just, una relació que manifesti els signes del regne diví promès a totes les criatures.

En aquesta perspectiva els protestants, com els catòlics, s'adhereixen a les exigències ètiques de la justícia econòmica i de la responsabilitat ecològica al servei d'un desenvolupament sostenible. A Europa, les Esglésies luterana i reformada han estat pioneres en la sensibilització dels creients respecte d'aquests temes. L'any 1970, l'Església luterana de Noruega va crear la Comissió de Pau, Justícia i Salvaguarda de la Creació, qüestió que va ser tractada en el primer aplegament ecumènic europeu de Basilea l'any 1989. Les Esglésies protestants, de les quals unes quantes d'evangèliques, d'ençà d'aleshores han creat una xarxa cristiana europea sobre el medi, a la qual s'han adherit anglicans i ortodoxos. Als Estats Units, recentment algunes Esglésies evangèliques rurals s'han mobilitzat contra la contaminació de l'aire i l'escalfament global.

L'església de Kolfreyjustadur va ser construïda el 1878 a una de les ribes del fiord Faskrudsfjordur. La seva arquitectura és la típica de les esglésies luteranes d'Islàndia.

L'església de Kolfreyjustadur és un lloc de recolliment per a una població de pescadors que ha d'afrontar els elements d'una natura no sempre clement. Els islandesos, la majoria dels quals formen part de l'Església nacional, practiquen el luteranisme, religió d'Estat.

«Cada vegada que estic a punt de fer malbé una vida qualsevol, cal que em plantegi clarament la pregunta de saber si és necessari. Mai no m'hauria de donar permís per anar més enllà de l'indispensable, fins i tot en els casos aparentment insignificants.»
Albert Schweitzer, *Kultur und Ethik*, capítol XXI (1923)

PERSPECTIVA ECOLOGISTA

L'altruisme, una necessitat ecològica

Els gaigs són capaços de desenvolupar conductes altruistes. N'hi ha que no s'aparellen i es dediquen en cos i ànima a facilitar la vida d'una parella de congèneres sense rebre res a canvi. Això contradiu la idea segons la qual els «gens egoistes» fan que inexorablement tot ésser viu pensi només en ell mateix. Aquesta també és la idea que fonamenta la cèlebre «lleï de la selva» que Charles Darwin i els seus seguidors van instal·lar en el subconscient col·lectiu al segle XIX. D'aquesta idea en va néixer el darwinisme social, corrent de pensament segons el qual l'home seria un llop per a l'home i els humans serien incapaços d'involucrar-se en cap projecte que superi l'estricta interès individual. Tanmateix, multitud d'ideologies han teoritzat i fins i tot dut a la pràctica maneres de viure on, tot respectant els drets individuals, es prioritzen els interessos comuns.

A totes les tradicions trobem la coneguda «regla d'or» que diu que no s'ha de fer als altres allò que no voldríem que ens fessin a nosaltres. Aquesta regla s'aplica a tots els humans, però també s'ha de fer extensible a tots aquells «altres» amb els quals també compartim el planeta: els animals i les plantes. La sensibilitat ecològica amplia a totes les criatures el deure d'amor i de respecte expressat des de sempre i, contemporàniament, per la Declaració Universal dels Drets Humans, que insta a protegir la persona humana de tot abús i de tota violència. Així, les aportacions recents del pensament ecologista, amb arrels, entre altres, en la Il·lustració i en les cosmovisions originàries dels pobles, criden la humanitat a construir un món de solidaritat i d'equitat, de pau i d'harmonia amb el medi.

L'ecoturisme, una font de recursos per a les comunitats locals que no malmet la biodiversitat.

Des del 1986 està en vigor una moratòria sobre la pesca comercial de les balenes, decidida per la Comissió Balenera Internacional. Malgrat tot, Islàndia i Noruega han autoritzat la caça de balenes amb finalitats comercials i el Japó amb finalitats pretesament científiques.

«El que compta de veritat en la salvaguarda dels còndors i dels seus congèneres no és tant que tinguem necessitat de còndors, sinó que ens cal desenvolupar les qualitats humanes que són necessàries per salvar-los, ja que són les mateixes qualitats que ens fan falta per salvar-nos a nosaltres mateixos.»

Mac Millan, ornitòleg nord-americà del segle XIX

« Vista des de l'espai, la Terra és un planeta blau. Vista des de l'espai, la Terra és el planeta de les balenes i no pas el dels homes. »

Heathcote Williams, *Whale Nation*

ESGLÉSIES ORTODOXES I ORIENTALS

L'èsser humà, sacerdot de la creació

Els cristians ortodoxos i orientals comparteixen la fe cristiana en un déu creador i en la missió que va confiar als éssers humans com a gestors de la seva creació. Aquesta creació és vista com una simfonia còsmica en la qual cada element té el seu lloc únic i respectable en tant que obra divina. Per a la tradició oriental, la naturalesa és el sagrament de Déu, i així també converteix l'èsser humà en sacerdot de la Creació: la persona humana té la vocació profunda de fer eloqüent per a tots aquest signe de Déu i de participar en la seva transfiguració final. Aquesta és la raó per la qual la litúrgia oriental s'ha mantingut com una litúrgia de creació, que privilegia la lloança del seu Creador. La tradició ortodoxa posa l'accent en la dimensió espiritual de la crisi ecològica actual, reveladora d'una època que ha perdut el lligam amb el misteri interior del cosmos. Per restablir aquest lligam, el 1989 el patriarca ecumènic Dimitrios va proclamar l'1 de setembre, que coincideix amb el dia que obre l'any litúrgic ortodox, Dia de Festa de la Creació. El seu successor, Bartholoméos I, el qual rep el sobrenom de «patriarca verd», va rebre l'abril del 2005 el títol de «campió de la Terra», concedit per les Nacions Unides pel seu compromís — tant pràctic com espiritual— a favor de la preservació del medi. Com en el cas de l'Església catòlica, els monestirs ortodoxos són indrets privilegiats on hom pot restablir una relació amb la Creació en la seva plena dimensió còsmica i espiritual.

Vestits amb xals blancs tradicionals, fidels coptes s'apleguen a l'església de Bet Giyorgis (Sant Jordi) de la vila monàstica de Lalibela (Etiòpia).

Aquesta església en forma de creu, excavada a la roca, data probablement del segle xv. Els cristians etiòps estan cridats a fer un pelegrinatge, almenys un cop a la vida, a Lalibela, considerada com la «Jerusalem negra».

«Estimeu tota la Creació en el seu conjunt i en els seus elements, cada fulla, cada raig, els animals, les plantes. Estimant cada cosa comprendreu el misteri diví en les coses. Havent-lo entès un cop, el coneixereu cada vegada més, dia a dia. I acabareu estimant el món sencer d'un amor universal...»
Dostoievski, *Els germans Karamàzov*

« La transfiguració del cor i de la comunitat està indissolublement lligada a la transfiguració de la Terra. Una visió del món transfigurat ens permet distingir l'abast durador de les nostres formes d'actuar respecte als altres, principalment respecte als pobres i respecte del nostre entorn natural, petja silenciosa de Déu. »
Bartomeu 1, patriarca de Constantinoble

VIA BUDISTA

Harmonia del món i harmonia interior

En totes les formes que pot adoptar el budisme, des del Japó fins a l'Índia, des de Mongòlia fins a Sri Lanka, el món exterior és inseparable de la vida interior.

De tal manera que no respectar l'altre, no respectar el medi, equival a perjudicar el propi camí espiritual.

Aquesta religió sense déu que és el budisme s'ha implantat en països on sovint la naturalesa havia estat divinitzada. No planteja cap dificultat: el respecte per l'entorn permet integrar el culte a les muntanyes, als arbres i als rius que tradicionalment acullen determinats esperits.

La certesa que renaixem ocupa un paper crucial en aquest respecte. No malbaratar els recursos naturals, no destruir-los, equival, per tant, a actuar per al propi bé i per al dels altres. I és que, quin món hi haurà d'aquí a 50 anys o d'aquí a 1.000 anys si avui el destruïm? Per important que sigui, l'ésser humà no deixa de ser un element del món entre d'altres, i atemptar contra una sola de les nombroses expressions de la vida equival a tocar-les totes, a afectar-les totes. L'ésser humà és un passador: en el moment de néixer rep un món amb els seus defectes i les seves qualitats; la seva responsabilitat és transmetre'l millor per a tots, sense excepció. Tant el present com el futur són, per tant, a les mans de cadascú.

El progrés i la possibilitat de millorar les condicions de vida només es poden entendre si s'assumeix la responsabilitat de l'individu en el benestar present i futur.

A Tailàndia, al parc de l'antiga capital Ayuthaya, dos monjos novicis fan una ofrena a una estàtua del Buda (segle xv) progressivament abraçada pel tronc d'un arbre.

L'arbre és un símbol important per als budistes: és dessota un arbre que va néixer el Buda, que va conèixer el desvetllament espiritual i que va morir. A banda de fer-hi ofrenes, respectar el curs natural de les coses és una de les dues pràctiques comunes a totes les escoles budistes.

«[El monjo] observa els preceptes i la manera de viure dels monjos mendicants. Abandona la destrucció de l'alè vital [...]. Bastó avall, espasa avall, es manté respectuós, amigable, atent a l'interès per tot allò que respira i existeix... s'absté de destruir llavors i vegetals.»

Majhima Nikâya, 27 (Ensenyament del Buda)

DHARMA JAINA

Un respecte absolut per la natura

El jainisme, que va néixer a l'Índia poc abans que sorgís el budisme, va manllevar el seu nom dels *jina* 'vencedors', éssers humans que han aconseguit alliberar-se del cicle de les transmigracions amb la victòria de l'ànima per damunt de les passions. Els principis que han seguit i que pregonen els jainistes estan transcrits en un codi moral: es tracta de normes de comportament que van acompanyades de virtuts, més rígides per als ascetes que per als laics, atès que aquests últims no renunciïn a les activitats del món. Per assolir el lloc de les ànimes alliberades — *siddha shila*—, que està per damunt del nostre univers, i gaudir d'una felicitat infinita, laics i ascetes es comprometen mitjançant vots, menors o majors, entre els quals hi ha el de no fer cap mena de dany als éssers vius —*ahimsa-vrata*—, el vot de sinceritat, honestat, moderació i despreniment.

Aquest respecte extrem per la vida es manifesta en la cura que tenen els jainistes quan caminen: no trepitgen mai cap planta i els més respectuosos envers la llei escombren el camí per no aixafar cap insecte, cullen dels arbres només l'indispensable (alguns prefereixen collir els fruits de terra després que hagin caigut), estan atents al més mínim branquilló, al més petit insecte, a la terra que els sosté, a l'aigua com a font de vida.

Aquest respecte absolut per la natura s'explica per la creença segons la qual gairebé tot té ànima.

Tot, és a dir, les 8.400.000 espècies (des de l'ésser humà fins a la margarida més petita) en les quals l'ànima es pot reencarnar, segons un còmput que figura al Tatvarth Sutra, un dels textos més sagrats del jainisme.

Els ascetes *digambara*, que literalment vol dir 'vestits de cel', practiquen el nudisme com a signe de despreniment total de tots els béns terrestres. Només posseeixen dos objectes: una escombria de plomes de paó i un pot per a l'aigua (estat de Karnataka, a l'Índia).

Dediquen la seva vida, com els ascetes *svetambara* (segon gran corrent jainista), al dejuni, a les mortificacions i a la meditació amb l'objectiu de desfer-se del karma, el pes de la matèria en la qual queda engolida l'ànima eterna i que la fa reencarnar-se successivament.

«Ningú no ha de ferir, subjugar, esclavitzar, torturar o matar cap animal, ésser viu, organisme o criatura sensible. Aquesta doctrina de no-violència —*ahimsa dharma*— és immaculada, immutable i eterna.»

Mahavira, *Acharanga Sutra*, capítol IV

El símbol jaina de la mà oberta representa el desig de no-violència —*ahimsa*— inscrit al centre de la roda del cicle de les reencarnacions.

CAMÍ SUFÍ

La unitat de l'ésser

Els sufís, que són musulmans, tenen com a ideal místic la unió espiritual amb el Déu únic, una experiència interior a través de la qual se sent la unitat profunda del món creat, testimoni de la unitat —*tawhid*— de Déu mateix. «Per als sufís, cada àtom dels cels i de la Terra parla de l'omnipotència de Déu» (Ghazali, 1058-1111). «No hi ha un sol àtom en el cosmos que no porti un nom de l'Adorat» (Ahmad Alâwî, 1869-1934). Si bé la Creació, en les seves múltiples aparences, sembla exterior a Déu, no pot ser separada del seu creador, que la renova permanentment: «Déu no para mai de crear en nosaltres» (Ibn Arabi, 1165-1240). És per això que res no pot existir realment fora d'aquesta relació amb el Creador.

Segons aquesta visió mística, Déu i el món real constitueixen una unitat. «Creure en un déu separat del món, no deixa de ser un dualisme, oposat al *tawhid*. La multiplicat tan sols és una aparença, una il·lusió», escriu Rumi (1207-1273). Aquesta concepció de la unitat de l'existència ha portat els sufís a insistir en la interdependència de tot l'univers creat i en la solidaritat profunda, més enllà de les aparences, de totes les criatures amb les quals nombrosos sants sufís podien comunicar-se. El camí sufí s'acosta així a les preocupacions ecològiques, com testimonia el xeic Khaled Bentounès, un dels hereus contemporanis de la tradició sufí, que no s'està de subratllar que una vida d'espiritualitat és una vida d'harmonia necessàriament respectuosa de la natura.

Els dervixos giròvags, aquí els de Galata Mevlavihanesi d'Istanbul (Turquia), practiquen el *sema*, un ritual meditatiu que conjuga música, dansa i poesia.

L'expressió de l'harmonia còsmica, el *sema*, permet al dansaire sortir del seu ésser per acostar-se a l'Etern. Amb la mà dreta cap al cel i la mà esquerra cap a la Terra, es converteix en mediador de la relació entre la Creació i el seu creador. El que gratuïtament es rep, gratuïtament es dona.

«Tot és u, l'onada i la perla, el mar i la pedra. Res del que existeix al món no és fora de tu. Busca bé en tu mateix allò que vols ser, ja que tu ets tot. La història sencera del món dormisqueja en cadascú de nosaltres.»

Djalal al-Din Rumi

GURMAT SIKH

El cicle de la Creació

El 30 de maig del 1699, Gobind Singh, desè i darrer guru dels sikhs, va crear l'ordre militar de la *khalsa*, dels purs, un terme que s'ha convertit en sinònim de sikhisme. S'obria una era de persecució, el «cicle de l'espasa», que va durar 300 anys i que es va donar per acabat l'any 1999.

En aquella data, els caps sikhs, reunits en consell, van decretar que els 300 anys següents, que ens porten fins al 2299, seran el «cicle de la Creació».

Aquesta decisió va suscitar una revifada de la preocupació ecològica en el si d'una comunitat que, des del seu origen, va erigir l'ecosofisme —o saviesa del cosmos, de la seva harmonia i del seu equilibri— en doctrina fonamentada en la santificació de la natura.

El sikhisme ensenya, efectivament, el respecte per la Creació, pels animals, les plantes, els rius i les muntanyes d'aquest univers tot sencer creat per Déu per manifestar-se als homes, tal com diu el llibre sagrat Sri Guru Grant Sahib. Estimar la creació és estimar Déu, i la biografia dels 10 gurus fundadors vessa d'anècdotes que donen testimoni del seu amor per cada aspecte —mineral, vegetal i animal— d'aquesta creació.

Els sikhs veuen en l'aigua una font de vida. Vetllen amb zel per la seva preservació i la seva puresa. La majoria de temples, els *gurdwara*, estan construïts a les proximitats d'una font d'aigua pura.

Déu, diu la teologia sikh, no ha creat l'home perquè sigui dominat per l'home, sinó que ha creat l'home perquè aprengui a dominar-se ell mateix i respecte de la seva relació amb el món.

Una de les tres espinavesses sagrades que creixen al voltant de l'estany de nèctar, mantell d'aigua purificadora que encercla el Temple Daurat d'Amrítsar, l'indret més sagrat per als sikhs (Punjab, Índia).

Cadascun d'aquests arbres és un altar davant del qual s'aturen els pelegrins per nodrir-se de forces espirituals i guanyar-se benediccions. Més amunt, l'arbre de baba Buddhaji, del qual es diu que dissipa els sofriments, queda reclòs dins el seu receptacle de marbre, al peu del qual s'asseuen els fidels per meditar el nom de Déu.

«M'inclino davant l'U primer,
Ell és immanent al mar, a la Terra i al cel.
L'Ésser Primer, sense forma i etern,
la seva llum il·lumina la creació.
Resideix tant dins l'elefant com dins la formiga,
mira igual de bé el rei que el pobre.
És l'U més enllà de tota comprensió.»
Dasam Granth (Llibre del desè guru), II

TRADICIÓ INCA

La Terra-Mare

L'imperi inca només va durar dos segles. Malgrat això, l'or extret de les seves mines i la Pachamama, la figura de la Terra-Mare, han marcat l'imaginari durant molt de temps. Aquesta divinitat precolombina de la terra fecunda però encara no fertilitzada ha estat assimilada amb la de la Verge Maria i va substituir el Sol, déu inca de la producció agrícola i ramadera (pastoral).

Però sens dubte són els *huacas*, terme quítxua amb el qual s'anomena les divinitats de les comunitats integrades a l'estat inca, els que donen una idea més ajustada de les religions andines. La paraula *huaca*, que significa 'el que està a part', designa el conjunt de les manifestacions del diví: els déus que actuen sobre del món, però també les seves representacions; les muntanyes, les coves, les fonts, els rius i els llacs, d'on, segons la mitologia, va sortir cada comunitat; els objectes oferts als déus; els temples i els llocs de culte naturals; les mòmies dels avantpassats; tot allò que se surt de l'ordinari per la seva bellesa o per la seva monstruositat.

El sagrat andí, per tant, no separa allò que pertany a l'ordre de la natura, del cultural o del sobrenatural; és present a tot arreu: en el paisatge, en els objectes fabricats per la mà de l'home, en el món celestial o subterrani. El sagrat és la base d'un sistema constituït per «nivells ecològics»: l'altiplà amb les seves patates i els seus llames, les valls amb el blat de moro, la costa amb els seus peixos i la selva amazònica amb els seus pebrots i les seves fulles de coca. El sagrat també s'expressa en un calendari ritual que associa feines agrícoles, danses i ofrenes a les divinitats. Finalment, el sagrat és objecte de mites que expliquen els combats, les unions i les metamorfosis finals dels déus convertits en elements de la natura.

Copacabana, a la riba del llac Titicaca, a Bolívia, és un indret sagrat precolombí i, ac tualment, punt de pelegrinatge.

A Copacabana es pot fer beneir el cotxe per un capellà davant del santuari de la Mare de Déu abans de pujar a peu per un camí de creus al cim del qual oficien els xamans indígenes.

Després d'haver invocat en aimara, la llengua de la zona, en castellà i de vegades en llatí, diverses divinitats, entre les quals hi ha Crist i la Pachamama, el xaman sacseja una ampolla de cervesa i n'escampa l'escuma al més lluny possible, i això és un signe favorable per a aquells que el consulten.

«Gran Oncle Illimani, muntanya de neus eternes, amo de l'or i de l'argent, és a tu que adrecem les súpliques i és per a tu que diposito aquesta ofrena.»

Invocació del xaman Casimiro Chipana (1986)

RELIGIÓ MAZDEISTA

Oda a la puresa original

Fundat a partir de les revelacions del profeta Zaratustra (segle VIII abans de la nostra era, aproximadament), el zoroastrisme (o mazdeisme) preconitza l'adoració d'un déu únic, Ahura Mazda. En tant que Creador de l'univers, aquest déu és el pare de diverses entitats, entre les quals Spenta Mainu, que va optar pel Bé i la vida, i la seva antítesi bessona, Angra Mainu, que va triar el Mal i la destrucció, i que des d'aleshores lluita per pervertir la Creació.

El fidel mazdeista, òbviament, està cridat a actuar correctament pel camí del Bé respectant els tres principis fonamentals de la doctrina mazdeista: els bons pensaments, les bones paraules i les bones accions. Sis entitats, els Amesha Spenta o immortals benefactors, l'assisteixen en aquest camí, cadascuna regint un doble camp d'acció, moral i material: la Pietat i la Terra; la Immortalitat i la Creació, i, també, la Integritat i l'Aigua. Aquesta preocupació per la Creació, erigida en doctrina, és el que en termes contemporanis anomenem una preocupació ecològica.

La por d'atemptar contra la puresa original dels elements naturals arriba fins a l'extrem que els fidels es neguen a inhumar, negar o incinerar els seus morts per tal de no embrutar ni la Terra, ni l'aigua, ni el foc. Els cossos són exposats a l'aire lliure, a l'interior de torres del silenci on acudeixen a alimentar-s'hi els voltors.

Els Gathas, himnes atribuïts a Zaratustra, són en la seva totalitat lloances a Ahura Mazda i a la seva creació, que és sagrada perquè emana d'ell.

Fidels reunits al Temple de Foc del poble de Chak Chak, conegut també amb el nom de Pir e Sabz (província de Yazd, al cor del desert iranià).

A tots els temples mazdeistes crema l'Athar, el foc sagrat que no s'apaga mai, encarnació d'Ahura Mazda, el Déu suprem, creador de l'univers, al qual els fidels porten ofrenes vegetals de flors i fruita.

«Heus aquí què et pregunto, Senyor: qui ha fixat la Terra a baix i al cel núvols perquè no caigui? Qui ha fixat l'aigua i les plantes? Qui ha junyit al vent i als núvols els dos recaders? Qui és el creador del Bon Pensament? [...] M'esforço a reconèixer en tu, oh Savi, en tant que Esperit Sant, el creador de totes les coses.»

Yasna, 44, 4-7

«Pel pur esperit, pel suprem pensament, el Senyor dispensa els seus dons: salvació i vida eterna, aigües i plantes, joia i abundància a aquells que respecten en paraula i en acte la veritat, la justícia i la rectitud, la majestat del poder diví, l'obediència, la paciència i l'amor per la Terra.»

Yasna, 47,1

ECOLOGIA I ESPIRITUALITAT

La naturalesa no és l'obra d'un déu creador en totes les tradicions religioses. No totes situen l'ésser humà al capdamunt de la Creació o al centre del cosmos. Amb tot, des de fa mil·lennis sovint totes les tradicions afirmen que el destí de la natura i el de la humanitat estan estretament relacionats.

Aquesta consciència ecològica s'expressa en ritus que conviden a celebrar els dons d'una naturalesa de la qual l'ésser humà no és el propietari totpoderós. I és que, més enllà de les seves diverses creences, les tradicions espirituals consideren, cadascuna a la seva manera, que l'ésser humà només és un dels elements, solidari de tots els altres.

Totes les tradicions coincideixen a recordar a l'ésser humà la seva responsabilitat en l'equilibri del món. D'una manera o d'una altra, cadascuna de les tradicions li demana que faci ús d'aquest bé comú amb moderació per tal de preservar l'harmonia profunda.

Aquest patrimoni espiritual és comú a tota la humanitat. Els filòsofs de l'antiguitat grecoromana també van posar la humanitat en guàrdia contra la seva propensió a la desmesura (*hybris*). Com també va fer Lucreci, un segle abans de la nostra era: «Si hom es comportés seguint els consells de la saviesa, les persones trobarien la suprema riquesa de viure contents amb poca cosa, ja que mai no es passa fam d'aquesta poca cosa.»